

ביאורים

לאחר שהמהרה"ל הסביר שהגלות והגאולה הם תהליך אחד, עולה המהרה"ל שלב בהבנה. לא זו בלבד שהגלות, שהיא ההפך מהגאולה, מלמדת אותנו מהו הטוב הצפון לעתיד לבוא, אלא היא עצמה ההוכחה והסיבה לבוא הגאולה. המצב בגלות מניע ומקרר את הגאולה כפי שיסביר המהרה"ל בהמשך הפרק.

הקב"ה ברא את עולמו על פי סדר מסויים - על פי תוכנית ומגמה. לכל דבר במציאות יש מהות, שמשרת את המגמה שלשמה נברא העולם. המהות הזאת יוצרת, בין היתר, רצונות פנימיים שמצויים עמוק בנפשו של האדם. רצונות אלה מניעים את האדם, ואף על פי שלא תמיד מבחינים בהם, בסופו של דבר הם אלה שקובעים את המציאות.

לכל אומה יש מקום שמתאים לה ורק בו היא תפתח כראוי, כפי שלצמחים יש קרקע שמתאימה להם. המהות הפנימית - הסדר והמגמה שטבע הקב"ה בעולם, תובעת לשוב אל המקום הטבעי שבו האומה תבצע את תפקידה כראוי. בעם ישראל תשוקה זאת באה לידי ביטוי בנעגועים הגדולים לארץ ישראל; זאת הארץ היחידה שבה עמנו יכול להתפתח כראוי, כמו כרם שזקוק לקרקע הררית כדי להתפתח ולגדול.

הימצאות ישראל בגלות היא בלתי טבעית. כוחות המציאות עצמם דוחפים לשינוי ולשיבה לסדר שמתאים למגמה האלוהית. לאורך שנות הגלות עם ישראל לא מצא מקום שבו יוכל להקים מדינה. קהילות ישראל בגולה הלכו ודעכו עם השנים, והאומה שבה לארצה הן בשל תשוקה פנימית לשוב לארץ, והן בעטיין של רדיפות מצד הגויים. הגלות היא מצב לא נורמלי שסותר את התכנית האלוהית, ולכן באופן טבעי מציאות כזאת מפריעה ויוצרת רצון לשינוי בקרב ישראל והעולם.

מנקודת ראות צרה, הגלות יכולה להיראות טבעית, אך זה כמו לצלם אבן באוויר ולטעון שזהו המצב הטבעי. הרי ברור שכוחות הטבע ימשכו את האבן חזרה לארץ. כך גם הימצאות ישראל בגלות היא לא טבעית. אמנם כדי לראות את השינוי נדרשת סבלנות של אלפי שנים ומבט נצחי של חכמי ישראל שיוודעים להביט פנימה, אל מגמת העולם.

המהות הפנימית של העולם היא זאת שמובילה את המציאות ונותנת לה קיום. רק מצב שמתאים לטבע הפנימי יכול להתקיים לנצח, אחרת הרצון הפנימי יתבע את השינוי. אילו העולם היה יכול להתקיים גם בניגוד למהות הפנימית ולמגמה האלוהית, הרי שהמגמה האלוהית הייתה מאבדת את משמעותה.

הרחבות

• ארץ ישראל מתאימה לעם ישראל

סדר את ישראל במקום הראוי להם, שהוא ארץ ישראל. רבי יהודה הלוי מסביר את ההתאמה שבין עם ישראל לארץ ישראל באמצעות משל: "כמו שימצא עובד האדמה גזע אילן שפריו טוב בארץ מדבר, ויעתיקהו אל ארץ נעבדת שמטבעה שיהיה בה מין הגזע ההוא, ויגדלו שם, ויעשה בושתני אחר שהיה מדברי, וירבה אחר שלא היה נמצא אלא בזמן שיוזמן ובמקום שיוזמן" (כזורי ב, יד-טז). כשם שצמח טוב יצמח באופן המושלם דווקא בקרקע המתאימה לו, כך עם ישראל מגלה את סגולותיו וזוכה לנבואה דווקא בארץ ישראל שבה טמונות הסגולות המתאימות לכך. הרב קוק מתאר את הקשר המיוחד של עם ישראל וארצו: "ארץ ישראל היא חטיבה עצמותית קשורה בקשר חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה". הרב קוק מוסיף שבשל אופי הקשר ועומקו, אין קדושת ארץ ישראל נתפסת כלל, אלא על ידי הופעה עליונה של רוח הקודש הישראלית: "ומתוך כך אי אפשר לעמוד על התוכן (להבין את התוכן) של סגולת קדושת ארץ ישראל ולהוציא לפועל את עומק חיבתה, בשום השכלה רציונאלית אנושית כי אם ברוח ה' אשר על האומה בכללה" [אורות, ארץ ישראל א].

ועוד, שיש לבאר ענין הגלות תחלה, כי הגלות בעצמו היא ראייה והוכחה ברורה על הגאולה. וזה כי אין ספק כי הגלות הוא שנוי וציצאה מן הסדר, שהשם יתברך סדר כל אמה במקומה הראוי לה, וסדר את ישראל במקום הראוי להם, שהוא ארץ ישראל. והגלות מן מקומם הוא שנוי וציצאה לגמרי, וכל הדברים פאשר הם יוצאים ממקום הטבעי, והם חוץ למקומם, ^א אין להם עמידה במקום הבלתי טבעי להם, רק הם חוזרים למקום הטבעי. כי אם היו נשארים במקומם הבלתי טבעי להם, היה הבלתי טבעי נעשה טבעי, ודבר זה אי אפשר שיהיה הבלתי טבעי נעשה טבעי. משל לזה, אם אתה מכריח את חלק האש ^א שיהיה עומד בארץ, שמקומו הטבעי שלו הוא למעלה, ואתה מכריח אותו חוץ למקום הטבעי להיות עומד למטה. וכן הארץ, מקומה הטבעי למטה, ואם אתה מכריח את חלק ממנה לעמוד למעלה, אם היה נשאר עומד שלא במקום הטבעי, כבר היה הבלתי טבעי נעשה טבעי. וכן ישראל בעצמם, אם היו עומדים בגלות לעולם, שאין זה מקומם הראוי להם, כי מקומם הראוי להם לפי סדר המציאות, להיותם בארץ ישראל ברשות עצמם, ולא ברשות אחר. כמו כל דבר ודבר מן הנמצאים הטבעיים, יש להם לכל אחד מקום בפני עצמו, כמו שגזרו ^א חכמינו זכרונם לברכה (אבות ד, א): אין לך דבר שאין לו מקום, וכל דבר הוא ברשות עצמו. ואם היו נשארים בגלותם לעולם, היה הדבר הזה, שהוא העמידה חוץ למקומם, שהוא בלתי טבעי, נעשה טבעי. שאין עומד בתמידות רק הדברים הטבעיים, כי הטבע שנתן השם יתברך לכל דבר ודבר מקים אותו, עד שהוא מקים עומד תמיד. ואם הדבר הבלתי הטבעי קים תמיד גם כן, אף כי אינו כסדר וכטבע המציאות, היה הטבע ההוא דבר מותר ובטל לגמרי ללא צרה, ודבר זה לא יתכן.

טעם נוסף לכך שיש לבאר את הגלות קודם שמבארים את הגאולה, כי הגלות היא הוכחה ברורה על הגאולה. אין ספק כי הגלות היא שינוי מהראוי להיות על פי התכנית האלוהית, כי הקב"ה נתן לכל אומה את המקום הראוי לה, ולעם ישראל הוא נתן את ארץ ישראל, שהיא הארץ הראויה להם. לכן היציאה לגלות היא שינוי מהסדר שסידר הקב"ה את העולם, וכל שינוי מהטבע ^א אינו מתקיים, לכן כל דבר שיש לו מקום טבעי יוצא ממנו אינו יכול להישאר במקומו הבלתי טבעי, אלא יחזור למקומו הטבעי. אם היה יכול להישאר במקומו הבלתי טבעי, הרי שהמקום הבלתי טבעי היה הופך להיות מקומו הטבעי, ודבר זה לא יתכן, כי אם יהיה הבלתי טבעי טבעי, מתברר שהמקום הראשון לא היה מקומו הטבעי. דוגמה לדבר ^א האש שואפת תמיד לעלות למעלה, אם יכפו את האש שתשאף כלפי מטה, זה מצב בלתי טבעי. וכן הארץ היא למטה, אם יכפו חלק ממנה להיות למעלה זה מצב בלתי טבעי, ואם אכן יושאר אותו חלק למעלה, הבלתי טבעי ייפך להיות טבעי, וכאמור זה דבר שלא יתכן. כך גם ביחס לישראל, הגלות אינה מקומם הטבעי, כי על פי התכנית האלוהית ראוי להם להיות ברשות עצמם במקומם הטבעי, בארץ ישראל. אם יישארו בגלות לעולם, שהיא מקום שאינו טבעי להם, ייפך הבלתי טבעי לטבעי. כבר אמרו חכמים אין לך דבר שאין לו מקום, כלומר כל דבר הנמצא במקומו הטבעי אינו נמצא תחת רשות אחרים, וכשנמצא שלא במקומו אלא במקום השייך לאחר, נמצא ברשות אחרים. אם כן כדי שיהיו ברשותם צריכים הם להיות בארץ ישראל, שהיא מקומם הטבעי, ואם יישארו בגלות לעולם, הבלתי טבעי יהיה טבעי. רק דבר טבעי יש לו קיום, כי הטבע טבעי בו הקב"ה מקיים אותו קיום תמיד. דברים שאינם טבעיים אין להם קיום תמיד, כי אם דבר בלתי טבעי יתקיים בתמידות הטבע מיותר, ודבר זה לא יתכן כלל.

[ברשות עצמם - במקום המיוחד להם. גזרו - קבעו].

יש לבאר את ענין הגלות תחילה, כי היא הוכחה על הגאולה. מג' בחינות הגלות אינה טבעית, ולכן אין לה קיום: א. מצד הארץ. רק ארץ ישראל היא המקום הטבעי של עם ישראל